Asia: E 32/2024 vp Valtioneuvoston selvitys: EU:n kriisivarautumisen ja resilienssin vahvistaminen: Suomen näkemyksiä varautumis..., pe 31.5.2024 klo 9.00 (E 32/2024)

Eduskunta
Eduskunnan maa- ja metsätalousvaliokunta

Asiantuntijalausunnon esittäjä: Juha Suutarinen

Luken asiantuntijalausunto

1 Johdanto

Eduskunnan maa- ja metsätalousvaliokunta on pyytänyt Luken asiantuntijaa kuultavaksi ja kirjallista asiantuntijalausuntoamme koskien E 32/2024 vp Valtioneuvoston selvitystä EU:n kriisivarautumisen ja resilienssin vahvistamisesta; Suomen näkemyksiä varautumisunionistrategian valmisteluun.

Luke keskittyy lausunnossaan omaa toimialaansa koskeviin kysymyksiin.

2 Lausunto

Lausunnon pääsisältö

Luke näkee Suomen kannassa hyvänä ja kannatettavana periaatteena horisontaalisen, kaikki relevantit politiikka-alat kattavan kriisivarautumisen periaatteen edistämisen sekä suomalaisen kokonaisturvallisuuden yhteistoimintaan perustuvan toimintamallin hyödyntämisen EU:n varautumisessa ja kriisitoiminnassa. Tällä lähestymistavalla EU:ssa vahvistuisi Suomea tukeva, Suomenkin kannalta tärkeän kansallisen ja ylikansallisen huoltovarmuuden, ruokaturvan ja energiansaannin varautuminen.

EU-tason kokonaisturvallisuuden vahvistamisen lähtökohdat

Luke korostaa, että metsä- ja elintarvikesektoreiden näkökulmasta suomalaisten yritysten toimintamahdollisuuksien ja liikkumatilan turvaaminen globaaleilla markkinoilla on äärimmäisen tärkeää. Itämeri on tärkein kanava sekä raaka-aineiden että lopputuotteiden kuljetuksille ja niiden turvaaminen on elinehto kotimaiselle huoltovarmuudelle kriisien vallitessa. Tämä koskee erityisesti ruokasektoria, joka on riippuvainen monien tuotantopanosten, kuten polttoaineiden, lannoitteiden raaka-aineena käytettävän ammoniakin, koneiden ja varaosien, kasvinsuojeluaineiden, joidenkin kasvien kylvösiementen sekä hedelmien ja monien ruokateollisuudessa käytettävien ainesosien tuonnista. Vaikka omavaraisuutta voidaan parantaa esim. valkuaisrehujen, kylvösiementen ja uusiutuvan energian osalta, ruokasektorin riippuvuus tuonti- ja vientikanavien toimivuudesta jatkuu vahvana. Sen vuoksi on tärkeää vahvistaa logistiikkayhteyksiä etenkin länteen ja luoda niille varasuunnitelmia vakaviin häiriötilanteisiin. Sellaiset voivat olla yllättäviä ja vaikeasti ennakoitavia. Logistiikkaketjut ja tuotteiden saatavuus voi häiriintyä myös tahattomasti kenenkään tarkoittamatta mm. epäedullisten sääolosuhteiden (ilmastonmuutos) ja sosio-ekonomisten kriisien yhteisvaikutuksesta, jolloin heijastusvaikutukset välittyvät myös Eurooppaan ja Suomeen. Esim. Suezin kanavan liikennehäiriöt sekä Ukrainan sodan heijastevaikutukset eri tuotteiden saatavuudelle ovat

vaikuttaneet eri alojen toimijoihin Suomessa. Kokonaisturvallisuus tarkoittaa sitä, että on oltava yhteinen näkemys, mistä tekijöistä kokonaisturvallisuus koostuu. Tämä edellyttää hyvää vuorovaikutusta ja viestintää eri tahojen välillä aina kun turvallisuustekijöissä tapahtuu muutoksia. Ruokasektorilla olisi hyvä olla näkemys elintarvikkeiden tuottamisen mahdollisuuksista eri riskiskenaarioissa. Lisäksi tarvitaan selkeä roolitus sekä koordinoivat tahot eri tasoille (ja näiden varahenkilöt) paitsi kansallisella myös EU-tasolla, jotka koulutetaan tehtäväänsä sekä ymmärrys täysin kriittisistä tehtävistä ja niiden tuottajista.

Varautumisunionistrategia

Turvallisuusnäkökulman sekä huoltovarmuuden turvaamisen vuoksi olisi syytä tehdä sektorikohtaiset analyysit mahdollisista kriittisistä pisteistä, jotka kriisin toteutuessa vaikeuttavat merkittävästi sekä sektorin että yhteiskunnan toimintaedellytyksiä ja/tai resilienssiä. Luonnonvarasektorilla, ml. ruoantuotanto, elintarvikehuolto ja metsätalous maan kaikissa osissa, on tässä tärkeä rooli Suomessa. Esimerkiksi ruokasektorin varautumista logistiikan vakavaan häiriintymiseen tai keskeisten tuotantopanosten saatavuuden heikentymiseen tulisi tehdä eri maiden yhteistyönä EU-tasolla ja sen eri maaryhmien kesken, esim. Pohjois-Euroopassa ja Itämeren alueella. Tämän tulisi johtaa konkreettisiin varautumissuunnitelmiin ja harjoituksiin, eikä jäädä strategiajulistusten tasolle. Strategia on tarpeen, mutta haasteena on huomioitava sen salassapito ajatellen kokonaisuutta kriisitilanteissa ja toisaalta julkisuustarve ajatellen täytäntöönpanoa.

Käytännön varautumistoiminnan kehittäminen komissiossa ja neuvostossa

Luke näkee erittäin kannatettavana näkemyksen, että eri sektoreilla, ml. alkutuotanto, käytössä olevia riskien arviointiin ja tunnistamiseen käytettäviä työkaluja ja menetelmiä tulisi koota yhteen. Pidemmällä aikavälillä menetelmiä ja työkaluja kannattaisi myös kehittää yhdessä ja yhdenmukaistaa varautumisyhteistyön parantamiseksi. Lisäksi on hyvä, että Suomi pitää tärkeänä ennakointi- ja tilannekuvatyön vahvistamista, yhteen tuomista ja yhteyksien parantamista kansallisen tason tilannekuvatyön kanssa, jotta tarpeenmukainen käsitys keskeisistä uhista voidaan muodostaa. Luke korostaa selkeän johtamistavan ja -järjestelmän sekä vastuualueiden ja -tekijöiden ennalta määräämistä/luomista, sillä nämä nopeuttavat reagointia kriisitilanteessa, vähentävät byrokratiaa ja auttavat välttämään esimerkiksi eri organisaatioiden ristiriitaisia toimintoja.
Luke näkee tärkeäksi myös mahdollisuuden ja valmiuden poikkeusolosuhteissa sivuuttaa hetkellisesti kansallisen/EU-tason lainsäädännön nopeuttamaan kriisinhallintaa ja tukemaan yhteiskunnan resilienssiä. Turve esimerkiksi Suomessa voitaisiin ottaa äärimmäisissä olosuhteissa väliaikaisesti käyttöön huoltovarmuusnäkökulmasta, mikäli muut energiajärjestelmät eivät toimi.
Luke kannattaa jäsenvaltioiden välisen yhteistyön lisäämistä uhka- ja riskiarvioiden tekemisessä ja informaation välityksessä. Edellä mainitun ruokasektoria koskevien häiriöihin varautumisen lisäksi voidaan mainita vaikutuksiltaan pitkäkestoisia uhkia, kuten esimerkiksi metsätuhot. Keski-Euroopassa puustoa tuhonneet kaarnakuoriaiset tulevat ilmaston lämpenemisen myötä todennäköisesti leviämään jossakin vaiheessa myös Suomen metsiin luoden mittavia epidemioita.

Rahoitus
Kyse lienee viime kädessä kansallisesta ja eurooppalaisesta turvallisuudesta ja

tämän rahoittamisesta asiaankuuluvasti.

Pääasiallinen sisältö
Luke katsoo tärkeäksi kartoittaa eri sektoreiden valmiutta ja tarvetta osallistua kriisinhallintaan ja puolustukselliseen valmiuteen. Suomessa luonnonvarasektoreista erityisesti metsä- ja elintarvikesektoreilla on tärkeä rooli kriisitilanteissa.

3 Lausunnon tiivistelmä

Luke näkee Suomen kannassa hyvänä ja kannatettavana periaatteena horisontaalisen, kaikki relevantit politiikka-alat kattavan kriisivarautumisen periaatteen edistämisen sekä suomalaisen kokonaisturvallisuuden yhteistoimintaan perustuvan toimintamallin hyödyntämisen EU:n varautumisessa ja kriisitoiminnassa.

Tapa, jolla suomalainen kokonaisturvallisuuden malli pitää sisällään huoltovarmuuden edellyttämät elintarvike- ja energiahuollon häiriöt, laajat onnettomuustilanteet, yksityissektorin roolin ja logistiikan laajasti, on hyvä perusta EU:n varautumisstrategialle.
Luken lausunnossa kiinnitämme tarkemmin huomiota joihinkin varautumisen kannalta luonnonvarasektorille olennaisiin tekijöihin ja kansallisen varautumisemme erityispiirteistä kumpuaviin kokemuksiin, huomioihin ja tarpeisiin, kuten tarpeeseen turvata Suomen ja EU:n metsä- ja elintarvikesektoreiden yritysten toimintamahdollisuudet ja liikkumatilan globaaleilla markkinoilla.
Lisäksi tuomme esille käytännön varautumistoiminnan kehittämismahdollisuuksia ja -tarpeita, joita strategian menestyksellinen toteuttaminen näkemyksemme mukaan edellyttäisi.

Ilkka P Laurila

Hallintojohtaja

Hyväksytty Luken prosessinhallintajärjestelmässä 30.05.2024 klo 10:26:42.

Asiantuntijalausunnon valmistelijat:
Juha Suutarinen
Juha Suutarinen, Heikki Lehtonen, Jari Viitanen, Annakaisa Koskimäki, Jarkko Leppälä

Liitteet: Luken lausunnon keskeiset kohdat, ppt esitys

Tiedoksi: